

**ЗАМЫН ХӨДӨЛГӨӨНД ОРОЛЦОГЧДЫН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДАЛ,
АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ
LEGAL STATUS OF ROAD TRAFFIC PARTICIPANTS,
SOME ISSUES TO CONSIDER**

Х.Уянга

ДХИС-ийн Эрх зүй нийгмийн ухааны сургуулийн
Нийтийн эрх зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн дэслэгч,
хууль зүйн магистр

Kh.Uyanga

University of Internal Affairs School of Law and Social Sciences
Lecturer at the Department of Public Law,
Lieutenant of Police, Master of Laws

Товч агуулга: Энэхүү Эрдэм шинжилгээний өгүүллийн хүрээнд зам хөдөлгөөний зөрчлийн төлөв байдлыг судлах, зөрчилд жолоодох эрхээ хасуулсан этгээдийн нас, хүйс нөлөөлж буй эсэх /Жолоодох эрх хасуулсан этгээдийн жишээн дээр/ хамаарлыг судалгааны үндсэн дээр тодорхойлох цаашид залруулах буюу өөрчлөх ёстой асуудлыг тоймлон судаллаа.

Abstract: Within the scope of this research article, we have reviewed the issues that should be corrected or changed to determine the relationship between the age and gender of the person who has been deprived of the right to drive on the basis of the research.

Түлхүүр үг: Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал, нас, хүйс, жолоодох эрх, тээрийн хэрэгсэл

Key words: Road safety, age, gender, driving license, vehicle

Удиртгал. Зам тээврийн осол, хэрэг гэх өргөн хүрээг хамарсан судлагдахууныг гүйцэтгэх цаг хугацаа, боломж, хөрөнгө зэрэг асуудлыг харгалзан үзэж, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын зөрчил, шийдвэрлэлтийн нэг төрөл /жолоодох эрхээ хасуулсан этгээд/-ийг замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эсрэг зөрчлийг залуучууд илүү гаргаад байна уу, эсвэл нас тогтсон хүмүүс гаргаж байна уу?, хүйсийн хувьд эмэгтэй хүмүүс их зөрчил гаргадаг гэх асуудлыг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс нэг биш удаа сонсож байсан. Мөн эрэгтэй хүмүүсийн хувьд жолоо барьж байгаа эмэгтэй жолооч нараас замын түгжрэл үүсдэг, осол ихээхэн хамаарч байна гэх яриа байсаар байдаг. Тэгвэл зам тээврийн ослын гол шалтгаан нөхцөл юу вэ? гэсэн асуудал ар араасаа хөвөрсөөр байна.

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай¹ хуулийн шинэчилсэн найруулга батлагдан 2015 оны 9 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлснээр замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын зөрчил, түүнд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, хэмжээг тодорхой тусгасан гэж үзэхээр байна.

Жолоодох эрх хасуулах захиргааны арга хэмжээ авагдсан этгээдийн хувьд согтууруулах ундаа, мансууруулах эм сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэсэн этгээд тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг 6-2 жил хүртэл хугацаагаар хасах, эсрэг урсгал сөрсөн (Замын хөдөлгөөний аюулгүй

¹ Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль //Төрийн мэдээлэл.1992 он. №01

байдлын тухай хууль. 2015) 6 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар хасах, хурд хэтрүүлэх (Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль. 2015) 6 сарын хугацаагаар хасах буюу уг зөрчлүүдэд жолоодох эрхийг хасах захиргааны арга хэмжээ авах эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон байна гэж үзэхээр байна.

Замын цагдаагийн газраас эмхэтгэн хэвлүүлсэн статистик үзүүлэлтээс авч үзвэл жолоодох эрхтэй үедээ согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 2020 онд 8761, эрхээ хасуулсан үедээ согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 1286, эрхгүй этгээд согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 428, 2021 онд 14485, эрхээ хасуулсан үедээ согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 2592, эрхгүй этгээд согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 933, 2022 онд 27421, эрхээ хасуулсан үедээ согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 2043, эрхгүй этгээд согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 859 жолооч жолоодох эрхээ хасуулсан байна.

Сүүлийн 3 жилийн байдлаар жолоодох эрхээ хасуулах арга хэмжээ авагдсан жолооч нарын зөрчил гаргасан хэлбэрийг авч үзвэл согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодсон (ЦЕГ-ын Лицензийн төв². жолоочийн мэдээллийн сан. 2020, 2021, 2022) онуудад тус тус хамарч байна.

Иймд судалгааны ажлаараа жолоодох эрхээ хасуулсан этгээдүүдийн зөрчлийн хэлбэр түүнд оролцогч буюу жолоочийн нас, хүйс, боловсролын байдал нөлөөлж буй эсэхийг хамаарлыг тодорхойлох зорилгоор "Замын хөдөлгөөний зөрчилд оролцогч"-ийн /Жолоодох эрх хасуулсан этгээдийн жишээн дээр/ сэдвээр судалгаа хийж, хэдийгээр жолоодох эрхээ хасуулсан этгээдийн тоо 3 жилтэй харьцуулахад нийслэл хотын хэмжээнд жолоодох эрхээ хасуулсан этгээдийн тоо 94 хувьтай байгаа нь судлах хэрэгцээ шаардлагатай сэдвүүдийн нэг гэж үзээд графикаар оруулав.

График 1. Согтуугаар илрүүлсэн зөрчлийн тоо мэдээ



² Цагдаагийн ерөнхий газрын лицензийн төв (2016, 2017). Үйл ажиллагааны тайлан.

График 2. Жолоодох эрхгүй үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчил

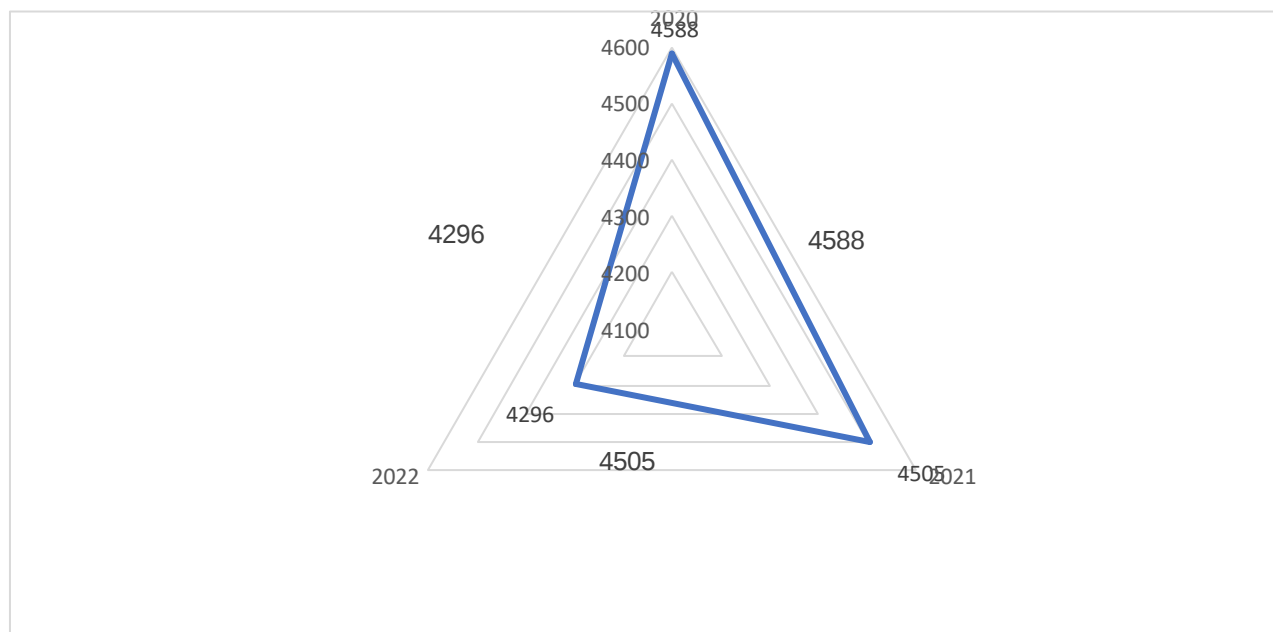
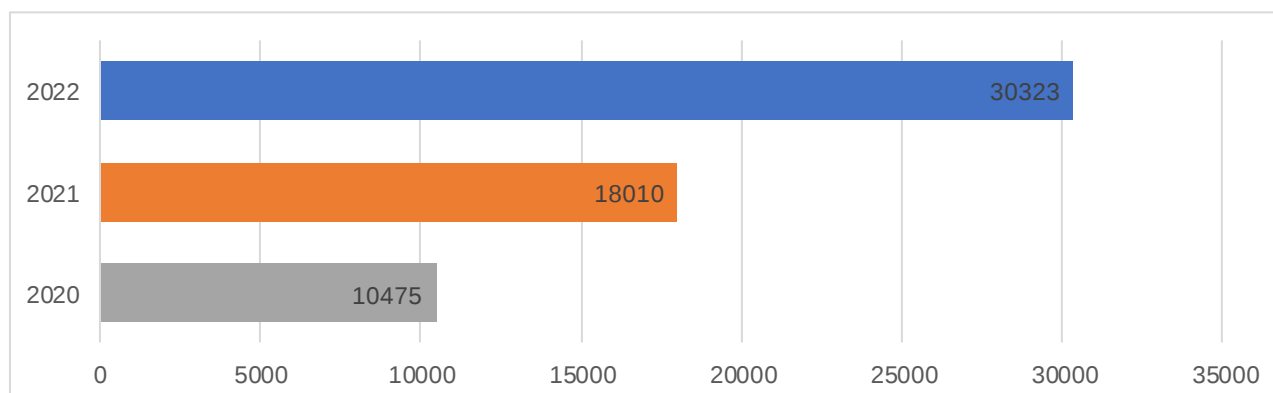


График 3. Согтуугаар илрүүлсэн зөрчлийн тоо мэдээ



Мөн тээврийн хэрэгслүүд үйлдвэрээс гарч замын хөдөлгөөнд орох, эдэлгээнд орохдоо байнгын элэгдэлд орж байдаг³. Тээврийн хэрэгслийн элэгдэл гүйлт, насжилт хамааруулан тооцох аргачлал байдаг. Дэлхийд дунджаар нэг тээврийн хэрэгсэл, автомашиныг ашиглах хугацаа 15 жил байна. Энэхүү ашиглалтын хугацааг 3 хувааж үздэг. Үүнд:

1. Автомашины үйлдвэрийн баталгаат хугацаан дахь үе буюу 5 хүртэлх насжилт ийм насжилттай автомашин техникийн бүхий л стандартыг хангах бөгөөд дахь хорт хий байх ёстой хэмжээ, нормоо барьдаг ба эвдрэл гэмтэл ч бага гардаг.

2. Автомашины хоёрдох мөчлөгийн үе буюу 6-10 жилийн насжилттай автомашинууд ихэвчлэн гүйлт нормоо дуусган, хэрэглээнээс гарч аюул эрсдэл дагуулах хэрэгсэл байдаг.

3. Гурав дахь үе буюу арваас дээш жилийн насжилттай автомашинууд бөгөөд ойр ойрхон эвдэрч, хорт утааны хэмжээ нэмэгдэхийн зэрэгцээ сэлбэг хэрэгсэл нь олдохоо больж Энэ үед улс гэлтгүй хэрэглэж буй этгээд нь ямар нэг аргаар салахыг хичээнэ. 2 талын ашиг

³ Цагдаа судлал онол арга Зүйн улирал тутмын сэтгүүл 2023 №2 (35)

сонирхол нэгдмэгц 10-с дээш жилийн насжилттай автомашиныг задалж дахин боловсруулна эсвэл буурай орон руу маш хямдхан экспортолдог.

Автомашин үйлдвэрлэгч улсуудын дээрх бодлогын дүнд шинэ автомашинууд тус улсдаа үлдэж эдийн засгийн зөв бөгөөд ашигтай эргэтэл үлдэн харин 7-с дээш жилийн насжилттай хэт хөгшин, автомашинууд буурай орнуудын автопаркийг бүрдүүлдэг. Агаар бохирдол бий болгож байгаа эх үүсвэрүүдийн тодорхой хувийг тээврийн хэрэгсэл эзэлдэг.

Үндсэн хэсэг

Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт бүх нийтээр буюу тухайн нутаг дэвсгэрт дагаж мөрдүүлэхээр тогтоосон захиргааны журам санаатай буюу болгоомжгүйгээр зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдэхгүйг тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрх гэж үзнэ гэж заасан байна. Жолоодох эрхгүй этгээдэд торгох, тусгайлан олгосон эрх хасах, хууль бусаар олсон орлого эд зүйлийг хураах, баривчлах 4 төрлийн шийтгэл ногдуулахаар Захиргааны хариуцлагын тухай хууль */хүчингүй болсон/-*д тодорхойлсон байдаг. Уг хуульд торгох, баривчлах шийтгэлийг үндсэн, тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрх хасах шийтгэлийг үндсэн болон нэмэгдэл, хууль бусаар олсон орлого буюу эд зүйлийг хураах шийтгэлийг нэмэгдэл шийтгэлийн хэлбэрээр хэрэглэнэ. Шийтгэл ноогдуулах шийдвэр нь торгуулийн хуудас, шийтгэвэр гэсэн хэлбэртэй байна хэмээн заажээ.

Хөдөлгөөний аюулгүй байдлын журам⁴ зөрчсөн асуудлыг Захиргааны хариуцлагын тухай хуульд зааснаар иргэнийг торгох шийтгэл нь иргэнийг 500-50000, албан тушаалтныг 1000-60000, байгууллага аж ахуйн нэгжийг торгох шийтгэл 50000-250000 төгрөгийн хэмжээтэй байх бөгөөд 500-5000 төгрөг хүртэлх шийтгэлийг торгуулсан тасалбараар, 5000-аас дээш төгрөгийн шийтгэлийг шийтгэврээр ногдуулна, баривчлах шийтгэл 7-30 хоног, тусгайлан эрх хасах шийтгэл 6 сараас 2 жил хүртэл хугацаатай байхаар заасан байжээ.

Харин өнөөдөр согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодвол шинэчлэн батлагдсан Зөрчлийн тухай хуульд зааснаар 400 мянган төгрөгөөр торгож, жолоо барих эрхийг нь нэг жил хүртэл хугацаагаар хасч буй. Жилд 33 мянга гаруй иргэнд дээрх арга хэмжээг авдаг байна. Гэвч сүүлийн жилүүдэд тээврийн хэрэгсэл жолоодож яваад бусдын амь насыг хохироосон ноцтой гэмт хэргүүд олноор гарах болсон тул хуулийг чангаруулах арга хэмжээг авахаар болсон⁵. Мөн 2023 оны байдлаар 37 хүүхэд зам тээврийн осолд амиа алдсан.

Иргэдийн амь нас замын хөдөлгөөнд хэрхэн яаж оролцож байгаагаас хамаарч байна. Ийм учраас бодлогын хүрээнд өөрчлөх ёстой гэж үзэн, Эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулахаар бэлтгэж байна. Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодвол Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Одоо бол Зөрчлийн хуулиар шийтгэл ногдуулсан байна.

Зөрчил үйлдэх үед 16 насанд хүрсэн Монгол Улсын иргэн, тус улсын нутаг дэвсгэрт жолоодох эрхээ хасуулсан гадаадын иргэн болон харьяалалгүй хүнд захиргааны хариуцлага хүлээлгэнэ хэмээн зохицуулж байсан байна.

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эрх зүйн зөрчлийг түүний нийгэмд учруулж буй хор аюулын зэргээр нь гэмт хэрэг гэж ангилна. Ихэнх тохиолдолд хөдөлгөөний аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг, захиргааны хариуцлага бүрэлдэхүүний гадаад шинж төсөөтэй байдаг.

⁴ Монгол улсын Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын дүрэм УБ.,2004

⁵ <https://news.mn/r/2675335/>

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль батлагдсан /2015 оны 07 дүгээр сарын 08-ны өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн/ хүртэл Захиргааны хариуцлагын тухай хуульд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хамгаалахтай холбогдсон 3 удаагийн өөрчлөлт орсон байна. Үүнд: 1994 онд согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчилд торгуулийн шийтгэл оногдуулахгүйгээр зөвхөн тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрх хасах шийтгэл ногдуулж байх шийдвэрийг Нийслэлийн Засаг дарга гаргаж байв.

Монгол Улсын Захиргааны хариуцлагын тухай хуульд 1995 оны 04 дүгээр сарын 17-ны өдрийн согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодох буюу 25 дугаар зүйлд нэмэлт өөрчлөлт орж, 25 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтын санкыг 10000-50000 төгрөгөөр торгох, тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг 6 сараас 2 жил хүртэл хугацаагаар хасах, 2 дахь заалтын санкыг 5000-50000 төгрөгөөр торгох, 3 дахь заалтын санкыг 5000- 25000 төгрөгөөр торгох, 4 дэх заалтын санкыг 100-8000 төгрөгөөр торгох, 5 дахь заалтын санкыг 1000-10000 төгрөгөөр торгох болж өөрчилсөн бол 1998 оны 01 дүгээр сарын 22-ны өдрийн хуулиар согтууруулах ундааны зүйл уусан үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодож явсан, согтууруулах ундаа уусан эсэхийг зохих журмын дагуу шалгуулахаас зайлсхийсэн зөрчилд тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг 6 сараас 2 жил хүртэл хугацаагаар хасах, эрхгүй хүн тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчилд 25000-50000 төгрөгөөр торгохоор тус тус өөрчлөлт оруулсан байна.

Жолоодох эрхгүй этгээд согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчилд 7-30 хоног баривчлах, иргэн аж ахуйн нэгж байгууллага хөдөлгөөний аюулгүй байдлын журам зөрчсөн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээхээргүй бол иргэнийг 5000-30000, аж ахуйн нэгж байгууллагыг 50000-200000 төгрөгөөр торгох шийтгэлийг тус тус ногдуулахаар 2003 онд нэмэлт оруулсан. Ингэж нэмэлт өөрчлөлт оруулахаас өмнө механикжсан тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхгүй этгээдэд согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодсон тохиолдолд хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.⁶

Мөн хөдөлгөөний аюулгүй байдалд аюул саад бий болгож, зам болон түүний элемент, байгууламжийг эвдэж гэмтээсэн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн үндэс байхгүй байв. Урьд өмнө нь зөвхөн замын хөдөлгөөнд оролцогч хариуцлага хүлээж байсан бол хуульд дээрх нэмэлт орсноор хөдөлгөөнд аюултай байдал бий болох нөхцөлийг бүрдүүлсэн, аюулгүй байдлыг хангах үүргээ биелүүлээгүй хувь хүн, хуулийн этгээдийн үйлдэл, эс үйлдэлд Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага оногдуулах, зөрчлийн бүртгэлийн оноо тооцох болжээ.

Өнөөгийн байдлаар замын хөдөлгөөнд оролцохтой холбогдсон харилцааг Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль, Замын хөдөлгөөний дүрмээр зохицуулдаг. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон дүрэм, журам нь зөвхөн замын хөдөлгөөний хүрээн дэх асуудлыг шийдвэрлэх бөгөөд бусад төрлийн хөдөлгөөн /агаарын, усан болон төмөр зам/ дэх харилцааг зохицуулдаггүй.

Монгол Улсын Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль нь 2015 оны 7 дугаар сарын 08-ны өдөр батлагдсан. Уг хуулиар Монгол улсын нутаг дэвсгэрт замын хөдөлгөөний

⁶ Энэ зүйлийг 2015 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, түүнд холбогдох харилцааг зохицуулах зорилтыг хэрэгжүүлэхээр хууль тогтоогчоос шинэчилсэн найруулсан байна.

Зөрчлийн тухай хууль 2015 оны 12 дугаар 04-ний өдөр Улсын Их Хурлаас батлагдсан бөгөөд 2017 оны 05 дугаар сарын 11-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхлэхээр хуульчлагдсан. Уг хуулийн зорилго нь хууль, захиргааны хэм хэмжээний актыг зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдэхүйг зөрчилд тооцох, түүнийг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдэд шийтгэл оногдуулах, шударга ёсны тогтолцоог бэхжүүлэх зорилготой. Одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн зохицуулж буй харилцааг зохицуулахаар хууль тогтоогчоос шинэчлэгдэн найруулж баталсан байна.

Уг хуулийн гол үзэл баримтлал бол салбар эрх зүй бүрд тодорхойлсон зөрчлийг нэгдсэн нэг эрх зүйн зохицуулалтад оруулах, хариуцлагаас зайлсхийх нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлнэ гэж үзсэн байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хууль нь 2002 оны 01 сарын 03-ны өдөр батлагдан мөн оны 09 сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн бөгөөд нийгэмд аюултай ямар үйлдэл, эс үйлдэхүйг гэмт хэрэгт тооцох, гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай этгээдэд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага, түүний үндэслэл, эрүүгийн хариуцлагын төрөл хэмжээ, ял оногдуулах журам, нөхцөл, эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээг хэрэглэх үндэслэл, журам, эрүүгийн хариуцлага, ялаас чөлөөлөх зэрэг асуудлыг хуульчилсан байдаг.

Дүгнэлт

Энэхүү сэдвийн хүрээнд “Замын хөдөлгөөний зөрчлийн төлөв байдлыг судлах, зөрчилд жолоодох эрхээ хасуулсан этгээдийн нас, хүйс нөлөөлж буй хамаарлыг судалгааны үндсэн дээр тодорхойлохыг зорьсон бөгөөд насны хувьд 21-30 насны эрэгтэй, 31-40 насны эмэгтэйчүүд, хүйсийн хувьд эрэгтэй, дээд боловсролтой жолооч нар жолоодох эрхээ хасуулах гэсэн дүгнэлт хийж болохоор байна. Учир нь 2010, 2013 онд хийгдсэн Монголын мянганы сорилтын сангийн эрүүл мэндийн төсөл, гарын авлага, ном товхимлын хувьд 2007 оноос хойш хэвлэгдээгүй.

Энэ салбарт ажилладаг төрийн байгууллагын хувьд ЗЦГ-аас эмхэтгэн хэвлүүлдэг статистик үзүүлэлт, хууль сахиулах, техникийн ухааны чиглэлээр суралцаж буй оюутан, судлаач нарын хувьд нэг сэдэвт дипломын ажил, илтгэл, өгүүлэл хэлэлцүүлсэн байх боловч эдгээрийг нэгтгэн цогц мэдлэг, мэдээлэл авах гарын авлага, ном, товхимол, бүтээлийн тойм дутуу дулимаг байна гэж үзэж болохоор байна.

Мөн энэ салбарт судалгаа хийх судлаачдын хувьд хууль эрх зүйн болон, техникийн чиглэлийн мэдээллийг авах, ашиглах, мэдээлэл боловсруулах, судлахад сонирхолтой сэдвүүдийг сонгох өргөн боломж байна гэж судлаачийн хувьд харлаа.

Ашигласан материал

Хууль тогтоомж

1. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль 2015 он
2. Зөрчлийн тухай хууль 2017 он
3. Эрүүгийн хууль 2022 он

Ном, сурах бичиг, гарын авлага

4. Монгол улсын Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын дүрэм УБ.,2004 он
5. Автомашины бүрэн бус байдал зам тээврийн осолд нөлөөлснийг авто техникийн шинжилгээгээр тогтоох онол, арга зүйн асуудал УБ., 2018 Г.Цэндсүрэн
6. Замын цагдаагийн албаны зохицуулагч цагдаагийн эрх зүйн байдлын зарим асуудлууд УБ., Д.Батсайхан
7. Замын цагдаагийн алба хаагчийн аюулгүй байдлын эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал УБ., 2015 он Л.Эрдэнэбулган

Цахим эх сурвалж

1. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын цагаан ном УБ.,2019 он
2. <https://journal.num.edu.mn/MJP/article/view/3579>
3. <https://news.mn/r/2675335/>